

**ZAJEDNIČKI ZONIMNI KORIJENI U HRVATSKOM,
POLJSKOM I RUSKOM JEZIKU U USPOREDBI SA
STAROSLAVENSKIM (I PRASLAVENSKIM)¹**

Neda Pintarić, Irina Mironova Blažina
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

**COMMON ZOONYMIC ROOTS IN CROATIAN, POLISH
AND RUSSIAN IN COMPARISON WITH OLD-SLAVIC
(OR PROTO-SLAVIC)**

Neda Pintarić, Irina Mironova Blažina
Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Zagreb

The paper deals with common zoonymic roots in Croatian, Polish and Russian in comparison with Old-Slavic (or Proto-Slavic). The ultimate purpose of this research is a presentation of zoonymes (apellative nouns of animals), which Wiesław Boryś calls „commonslovak terms“, as categorial etymological units. The authors carry out synchronic comparison among zoonymic lexemes represented in tables, after which they analyze the corpus of zoonymic pragmemes as well as zoonymic pragmaphrasemes in the languages subject to comparison.

Key words: word-formation, phraseology, common Slavic roots, zoonymes, etymology, semantics, pragmatics

1. Uvod

Zoonimi su nazivi za životinje u raznim jezicima. Promatrat ćemo one zoonime koji u tri navedena slavenska jezika imaju zajedničke tvorbene korijene. To su životinje koje nastavaju područje Europe. U radu će se uspoređivati uglavnom sisavci, vodozemci i gmazovi. Ptice su već

---

¹ This work has been fully supported by the Croatian Science Foundation under the project 'Comparative slavic linguocultural themes', number 2131.

obrađene i tekst je u tisku, izložen je 2014. godine u Rijeci na konferenciji Riječki filološki dani. Najčešće su domaće i šumske životinje te one koje žive uz slatku vodu ili u slatkim vodama. Cilj je pokazati nazive životinja koji su općeslavenski (tako ih kategorizira i W. Boryś), a to opet pokazuje bliskost življenja slavenskih naroda u davna vremena (od II. st. do danas), na temelju čega su se mogli konstruirati i praslavenski nazivi. Kako nema naziva za morske ribe koji bi bili zajednički, može se pretpostaviti da su Slaveni živjeli u slatkovodnim pojasima (jezera, potoci, rijeke). Zato su nazivi slatkovodnih riba općeslavenski (usp. jesetra, som, pastrva).

Usporedba se vrši komparativnom metodom, a cilj nam je pokazati sličnost sa staroslavenskim i praslavenskim jezikom, u čemu nam je od velike pomoći *Słownik etymologiczny języka polskiego* Wiesława Borysia i *Hrvatski etimološki rječnik* Alemka Gluhaka. U tim rječnicima *pratimo* sinkronijskom metodom tvorbene oblike zoonimnih korijena te njihova značenja. Često naime dolazi do pomaka u značenju zajedničkih korijena u različitim slavenskim jezicima. Vidjet ćemo imaju li ipak u većini primjera zajednički oblik i značenje oni nazivi životinja koje su česte u zemljama čije jezike propitujemo. Oblici se mogu razlikovati i zbog različitih ortografskih pristupa, a time dolazi i do različitih fonemskih alternacija, razlike u gramatičkom rodu te u sufiksima (npr. hrv. *lis-ica*, polj. *lis-Ø*; hrv. *medvjed-Ø*, polj. *niedźwiedź-Ø*, rus. *медведь-Ø*).

Osim tabličnoga prikaza zoonima u radu će biti riječi i o frazemima čije su sastavnice konkretni nazivi životinja u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku, hrv. *medvjeda usluga*, polj. *niedźwiedzia usluga*, rus. *медвежья услуга*.

2. Tablični prikaz uspoređivanih zoonima

U tablici se navode najprije hrvatski zoonimi, zatim poljski, pa ruski i na kraju staroslavenski, a kad je potrebno i praslavenski zato što se radi o tri tipa slavenskih jezika (južno-, zapadno- i istočnoslavenski), a staroslavenski pripada južnoj skupini slavenskih jezika pa se može sve uspoređivati sa starijim praslavenskim jezikom, kako to čini Wiesław Boryś u svom etimološkom rječniku poljskoga jezika. Uz osnovni rodni naziv dodavali smo i spol životinje te oblik srednjeg ili muškog gramatičkog roda za mladunče.

Hrvatski jezik	Poljski jezik	Ruski jezik	Staroslavenski/ *praslavenski jezik
1. Domaće životinje			
krava (govedo ž. spola, lat. Bovidae = preživači) < gr. keraós = rogat; junica (mlada krava)	krowa (bydło)	корова; тѣлка (steona mlada krava)	*korva
bik (govedo m. spola za rasplod)	byk	бѣк	*bykъ
vol (kastirani bik)	wół	вол	volъ, *volъ
tele (mladunče krave i bika)	cielę, cielak	телѣнок	*tele, telęte
konj (Equus caballus domesticus)	koń	конѣ	końъ
kobila (ženka konja)	kobyła	кобыла	kobyła, *kobyła
ždrijebe, ždrijebac (mlado konja)	źrebię/ źrebak	dij. жеребя, жеребѣнок, жеребец	žrēbe, žrēbete, *žerbe, žerbete
osao /magarac/ (Equus asinus)	osioł	осѣл	*osъlъ
magarica, oslica (ženka magarca)	oślica	ослиха	
magare, magarčić (mlado magarca)	oślę, osiołek	ослѣнок	
ovca (Ovis)	owca	овца	ovъca, *ovъca < ovъ-ka
dij. baran, ovan (mužjak ovce)	baran	баран	*baranъ/ *boranъ

janje, janjac (mlado ovce),	jagnię	ягнѣнок, arh. агнец,	(j)agnьсь, agneę, *agneę, agneęte
koza (Capra hircus)	koza	коза	*koza
jarac	koziół	козѣл	козыль, *козыль
kozlić, jare, jarić	koźlę, koźlątko	козлѣнок	
svinja (Sus domestica)	świnia	свинья	pie. *sū-s
krmača (suprasna svinja)	(locha)	(свиноматка)	
prasac, krmak (mužjak svinje)	(wieprz)	(боров)	
prase / prašćić (mladunče svinje)	prosię / prosiak	поросѣнок	*porseę, porseęte
pas (Canis canis)	pies	пѣс /собака/	рѣсь, * рѣсь
kuja (ženka psa)	suka	сука	*suka
štene, štenac (mladunče psa)	szczenieę, szczeniak	щенок	*ščeneę, šcneęte, *ščepьсь
mačka (Felis domestica)	kot; kotka (ženka mačke)	кошка (ženka mačke)	*kotъ
mačak (mužjak mačke)	kocur (mužjak mačke)	кот	
mače, maćić (mlado mačke)	kocię, kociak	котѣнок	
2. Divlje životinje oko kuće			
miš (Mus musculus)	mysz	мышь	мушь, * мушь
mišica (ženka miša)	myszka	мышка	
mišić (mladunče miša)	myszka	мышонок	
štakor (Rattus)	szczur	(крыса)	*ščигъ
štakorica (ženka štakora)		(крыса)	

štakorče, štakorčić (mlado štakora)		(крысёнок)	
glista, gujavica (Ascaris lumbricoides)	glista	глиста	*glista
crv (larva)	czerw / robak	червь, червяк	čгъвъ, *čгъвъ
3. Divlje šumske životinje i zvijeri			
zvijer (divlji grabežljivac)	zwierz(ę) = životinja	зверь = životinja	*zvěť
zvjerka (zvjerčica)	zwierzątko	зверёнок	
vepar (mužjak divlje svinje)	wieprz = mužjak svinje, dzik	вепрь	вергъ
veprica (ženka divlje svinje)	wieprzyca	дикая свинья	
veprić	wieprzyk	вепрёнок	
vuk (Canis lupus)	wilk	волк	vlъкъ, *vl'къ
vučica (ženka vuka)	wilczyca	волчица	
vučić, vučko (mladunče vuka)	wilczę, wilczek	волчёнок	
zec (Lepus timidus)	zajac	заяц	заѣсъ
zečica (ženka zeca)		зайчиха	
zečić (mladunče zeca)	zajaczek	зайчонок	
lisica (Ulpes vulpes) i ženka lisice	liszka, lisica	лиса, лисица	lisъ, * lisъ
lisac (mužjak lisice)	lis	лис	

lisičić (mlado lisice)	lisie, lisiątko	лисёнок	
lasica (Mustela nivalis)	łasica, łasiczka	ласка	*lasica, *lasъka
kuna (Mustela martes)	kuna	куна, куница	*kuna
ris (Lynx lynx)	ryś	рысь	*rysъ
dabar (Castor fiber)	bóbr	бобр	*bobrъ/bebrъ/bъbrъ
dabrica	bobrzyca	бобриха	
dabrić	bobrze, bobrzańtko	бобрёнок	
jazavac (Meles meles), dij. jazbec	dij. jaźwiec /borsuk	барсук / dij. борсук, dij. язвец	ѣзвъсь
tvor (Mustela putorius)	tchórz	хорь, хорёк	*dъchoŕъ
vjeverica (Sciurus vulgaris)	wiewiórka	argh. веверица (белка)	*věverъka, věverica < *уер-уер = vrtjeti se
hrčak (Cricetus cricetus)	chomik	хомяк	*homěstorъ
netopir, letimiš, šišmiš (Vespertilio)	nietoperz	нетопырь	*netopyrъ
medvjed (Ursus arctos)	niedźwiedz	медведь	*medvēdъ < medu-ědъ < medu-ědъ
medvjedica (ženka medvjeda)	niedźwiedzica	медведица, медведиха	∅
medvjedić (mlado medvjeda), medo	niedźwiadek	медвежонок	∅

4. Divlje životinje u vodi i uz vodu			
žaba (Rana esculenta)	žaba	жаба	žaba, *žaba < *gēbā
žabac (mužjak žabe)			
žabče, žabčić (mlado žabe)			
jež (Erinaceus europaeus)	jež	ёж	*ežь < *ez-jo < pie *eǵhi- = zmija > gr. ékhis
ježica (ženka ježa)	jeżyca	ежиха	
ježić (mlado ježa)	jeżaćko	ёжик	
ježinac, morski jež (Paracentrotus lividus)	jeżowiec	морской ёж	
želva, kornjača (Chelonia, Testudines)	żółw	жолвь	želьva, *žely, želьve
zmija (guja) (Vipera; Serpentes)	zmija (wąż)	змея	zmija, *zmbja
vidra (Lutra vulgaris)	wydra	выдра	*vydra < ūdrā
5. Afričke životinje			
lav (Felis leo)	lew	лев	львь, *львь
lavica (ženka lava)	lwica	львица	
lavić (mlado lava)	lwię, lwiąćko	львёнок	
slon (Elephans maximus)	słoń	слон	слонь, *slonь/ slonь
slonica (ženka slona)	słonica	слониха	
slonče, slonić (mlado slona)	słoniććko	слонёнок	

6. Ribe (Pisces)			
riba (Pisces)	ryba	рыба	ryba,*ryba
pastrva (Salmo fario)	pstrag	пеструха	рѣstrǫgь
karas/karaš (Carassius vulgaris)	karaš	карась	*karasь
jesetra (Acipenser sturio)	jesiotr	осѣтр	*esetrь
som (Silurus glanis)	sum	сом	*somь
piškor (Misgurnus fossilis)	piskorz	пескарь	*piskoŕь
jegulja (Anguilla anguilla)	węgorz	угорь	*ǫгорь
ugor (Conger conger) v. jegulja	węgorz (Anguilla anguilla)	угорь	*ǫгорь
rak (Astacus, Crustacea)	rak	рак	*rakь < *orkь
7. Kukci			
mrav (Formica)	mrówka	муравей	*morvь
komarac (Culex)	komar	комар	*komarь
pčela (Apis mellifica)	pszczoła	пчела	бъčela/ бьčela
muha (Musca domestica)	mucha	муха	muha, *moṽsa
buha (Pulex irritans)	pchła	блоха	*blъcha < *blŭsā
osa (Vespa rufa)	osa	оса	*(v)osa

3. Morfonološko-semantička analiza korpusa

U navedenim zoonimima razlikujemo šest skupina (koje ne odgovaraju biološkoj podjeli): *domaće životinje* (krava, koza, svinja, konj, mačka, osao), *divlje životinje oko kuće* (miš, vjeverica, jež, netopir, kuna, lasica, zmija, glista, crv), *šumske životinje* (vuk, medvjed, dabar, jazavac, zec, lisica), *životinje koje žive u vodi ili kraj vode* (žaba, vidra, jež, ježinac, rak, ribe), *najpoznatije afričke životinje* (lav, slon) i *kukci* (pčela, muha, osa, mrav, komarac). Mnoge životinje nose preneseno, pragmatično značenje za ljude pa su takve uključene u pragmatičnu analizu u 4. dijelu rada.

3.1. Domaće životinje

Krava je u svim trima slavenskim jezicima sličnoga korijena, s različitim vokalima (hrv. -a-, polj. -o, rus. punoglasno -oro-). U praslavenskome su lingvisti rekonstruirali korijen s metatezom (-or).

Tele ima u poljskome stari vokal -ę i proširenu osnovu u kosim padežima (-ęcia), kao i u hrvatskome (-e, -eta). U ruskom jeziku je muškoga gramatičkog roda (*теленок*), kao i svi zoonimi srednjega gramatičkog roda, dok u poljskom jeziku osim srednjega roda mogu imati i muški rod, ovisno o sufiksima s nultim padežnim nastavkom (*cielak*). Kako je tele važno u prehrambenom lancu, mužjake se ubija, a ženke ostavlja za rasplod. Razlikuje se naziv mesa od teleta (*teletina*), meso mlade krave koja još nije imala mlade (*junetina*), a mlada ženka krave naziva se *junica* < stsl. *junъ* = mlad.

U svim trima jezicima postoji jednaki korijen za rasplodno govedo (**bik**) i za radno govedo (**vol**). Govedo označuje rogatu stoku i dolazi iz grčkoga *keras* i iz latinskoga *Bovidae*, što označuje preživače.

Konj je domaća tegleća životinja i jednakoga je korijena. Postoji poseban korijen za ženku (**kobila**) u trima jezicima. **Ždrijebe** kao mlado konja i kobile u hrvatskom korijenu ima suglasničku skupinu -ždr-, a u ostalim jezicima -žr-, u ruskom punoglasno -žere-. Deminutivni oblik **konjić** može označavati i *ždrijebe*.

Osao (dij. *osal*, *osel*) se u književnom jeziku češće realizira turcizmom *magarac*, dok se u ostalim slav. jezicima korijen *osl-*. Zbog staroslavenskoga poluglasa prije kraja osnove naziv se ostvaruje s različitim vokalima (polj. -o-, rus -ě-, ps. *-ь-). U poljskome se rabi oblik ženskoga roda *oslica* u prenesenom pragmatičnom značenju zaboravne ženske osobe. U ruskom jeziku *magarac* ima obilježje tvrdoglavosti i gluposti, kao i u hrvatskom.

Ovca je također poznata i jednakoga korijena u analiziranim jezicima i u staroslavenskome gdje kao i u praslavenskome ima poluglas iza -v-,

овьса, *овьса, što prema Borysiu ukazuje da je stari korijen bio samo *ovb-* uz sufiks *-ka*. U današnjim oblicima došlo je do spajanja sufiksa i tvorbene osnove (perintegracija). Mladunče (hrv. **janje**, polj. **jagnię**, rus. **аagneу**) ima u hrvatskom, poljskom i staroslavenskom prejotaciju, a u ruskom i praslavenskom je nema. Poljski i hrvatski u genitivu imaju proširenu osnovu (*janje, janjeta; jagnię, jagnięcia*). Naziv za mužjaka ovce razlikuje se u hrvatskom jeziku (**ovan**), jedino u dijalektima može imati isti oblik (*baran*) kao u ostalim analiziranim jezicima: polj. **baran**, rus. **баран**, ps. ***baranъ**.

Koza je u svim jezicima jednakoga korijena, ali s mužjakom i mladuncem je drugačije. Razlikuje se leksem **jarac** u hrvatskome, a u ostalim jezicima osnovni je oblik **baran**. Stari jarac u poljskom je **cap**, možda od lat. *Capra* (koza). Mladunče vuče korijen od koze (hrv. *kozle, kozlić*; polj. *koźle, koziołek*; rus. *козлѣнок*). U hrvatskom i poljskom jeziku moguća je uporaba srednjeg ili muškog gramatičkog roda za mladunče, dok je u ruskome uvijek samo muški gramatički rod za mladunčad.

Svinja ovim oblikom reprezentira ženku, a mužjak je u hrv. jeziku **prasac**. Ženka *svinja* istoga je korijena i roda u poljskom i ruskom, a rekonstrukcija vodi do praindoeuropskoga *sū-s. U hrvatskom jeziku poseban je naziv za suprasnu ženku – *krmača* < mužjak *krmak*, poljski ne poznaje takav korijen (usp. *locha*) i rus. *свиноматка*. Kod mužjaka se u hrvatskome razlikuje *nerast* za rasplod, a *krmak* ili **vepar** opći je naziv za mužjaka domaće ili divlje svinje. U poljskom i ruskom jeziku **wieprz** i **вепрь** su nazivi za mužjaka. **Prase** i **prašćić** nazivi su za mladunče svinje te mogu imati srednji ili muški gramatički rod. Isto je u poljskome, a u ruskom jeziku imenica je samo muškoga roda, u ruskome mladunče je **поросѣнок**, a u praslavenskome samo srednjega roda proširene osnove u kosim padežima. U hrvatskome se razlikuje i prase koje još siše pa se zove **odojak, odojče** < dojiti.

Pas ima sličan korijen u svim trima jezicima, samo se različito realizirao samoglasnik proizašao iz staroslavenskoga mekog poluglasa, pa je tako u hrv. dao *-a-*, u poljskome *-'e-*, a u ruskome *-ě-*. Svi su samoglasnici nepostojani u kosim padežima. Ženka psa u hrvatskome je **kuja**, a u poljskome **suka**, u ruskome također **сука**. Mladunče psa ima zajednički korijen u svim trima jezicima: **štene; szczenię; щенок**.

Mačka je u hrvatskome hungarizam i ženskoga je roda, a poljski, ruski i praslavenski imaju jednake korijene. U hrvatskome je mužjak mačke **mačak** jer je rodni naziv ženskoga roda pa označuje i ženku, dok je u poljskom i ruskom **kot (kom)** muškoga roda, **kocur** mužjak mačke, a ženku se naziva **kotka (кошка)**, mladunče **kocię i kociak (котѣнок)**.

Prava usporedba može se vršiti jedino u poljskom, ruskom i staroslavenskom jer hrvatski ne poznaje takav korijen.

3.2. Divlje životinje oko kuće

Miš je u hrvatskome muškoga roda, a u poljskom i ruskom ženskoga, u staroslavenskome završava mekim poluglasom, što znači da pripada -i deklinaciji ženskoga roda. Boryś naziv dovodi u svezu sa starovisokonjemačkim *mūs*, a danas u njemačkom glasi *Maus*. Također navodi da taj oblik ima u izvedenom praindoeuropskom značenju: brzo se kretati; krasti (Boryś 2005: 344). U hrvatskome **mišica** (**myszka**; **мышка**) ima značenje ženke miša, ali i dijela tijela koji se još naziva **mišić**, a to je opet naziv i za mlado miša ili za maloga miša (**мышонок**). Kako je miš u hrvatskome muškoga roda, a u poljskom i ruskom ženskoga (**mysz**, **мышь**), to potonji jezici nazivu za ženku miša dodaju sufiks **-ka**, a deminutivi ne označuju mlado miša, nego maloga miša, mišića.

Štakor je malo drugačije osnove od poljskog (**szczur**), sličan je praslavenskomu **šturь*, dok ruski jezik ne poznaje taj korijen, usp. **крыса**. Hrvatskom i praslavenskom jeziku zajednička je suglasnička skupina *št-* na početku korijena, a ona se u poljskome realizira kao *szcz-*. Nakon toga se razlikuju korijenski vokali i završni slog korijena: hrv. **-or**, polj. i ps. ***-ur**.

Glista rahli zemlju oko kuće i isti oblik ima u svim trima jezicima i opći i gramatički rod je ženski. Katkada se glista naziva i **gujavica**, radi sličnoga oblika kao guja. Radi se o kolutićavcu poput crva.

Crv je kolutićavac biološki srodan glisti, sličan naziv postoji u poljskom, ruskom (**червь, червяк**) i praslavenskom, ali u poljskom jeziku predstavlja samo vrstu crva od kojega se dobiva crvena boja u po tome se naziva mjesec *czerwiec*, kada se taj crv hvatao radi dobivanja crvene boje. U hrvatskome se ta boja naziva također po crvu (*crvena boja*) (v. Pintarić 2014). Ne razlikuje se spol, a gramatički rod je muški. U hrv. postoji deminutiv **crvuljak** koji ima i medicinsko značenje slijepoga crijeva te **crvić**, rus. (**червячок**) u značenju maloga crva.

Jež ima sličan oblik u analiziranim jezicima, u hrv. i polj. je jednakog oblika, u ruskom se vokal pod naglaskom i u zatvorenom slogu realizira kao -jo-, a kad se usporedi s praslavenskim, vidi se da je bez prejotacije: **ežь*, a kad se uđe dublje u etimologiju, vidi se da mijenja i značenje (tako u pie. i u gr. znači zmiju). U hrvatskome se ženski rod dobiva dodavanjem sufiksa **-ica** (**ježica**). Za mladunče služi deminutivni oblik **ježić**, rus. (**ёжик**). U poljskom jeziku ne rabi se naziv za ženski spol, ali se on može tvoriti (**jeżyca**), a značenje mladoga ježa tvori se

deminutivom, kao i za mnoge druge životinje (**ježatko**). U praslavenskome je bez protetskoga *v-* (*ežь < *ez-jo < pie *eǵhi- = zmija > gr. ékhis).

Zmija u poljskom obliku znači otrovnicu (**zmija**), a obična zmija naziva se *wąz* (s protetičkim *w-* povezuje se s ps. *ežь (v. jež). U ruskom i staroslavenskom ima sličan oblik, razlikuje se samo u samoglasniku (ruski *-e-*, stsl. *-i-* ili *-b-*). Zmija je uvijek ženskoga gramatičkog roda i ne izdvaja se oblik za mužjaka zmije, kao ni za mlado zmije (eventualno *zmijica* kao deminutivni oblik). Sinonim je **guja** koja je zastupljena u pragmafrazemima. Korijenski srodan oblik riječi (**змея**) u ruskom je arhaizam, zadržao se u bajkama i legendama u značenju – **zmaj**.

Želva je posebna vrsta kornjače, etimologiju Boryś vidi u praindoeuropskom obliku *g^hel- 'zelen, žut' prema boji oklopa. Velika zelena želva (*Chelonia mydas*) u prošlosti se lovila zbog slasnoga mesa (Boryś 2005: 757). Nema naziva za mužjaka, rodni (opći) naziv ima samo ženski gramatički rod.

Kuna i **lasica** imaju u svim analiziranim jezicima jednak oblik, u poljskome se neznatno **lasica** razlikuje radi nastanka bilabijalnoga *ł* te izgovora sloga *si* kao *š'i*. U ruskom jeziku nosi obilk **ласка**.

Ris je šumska divlja mačka, poznata u svim spomenutim slavenskim jezicima i u praslavenskom obliku. Boryś pretpostavlja da je došlo do zamjene *l-* s *r-* na početku korijena, što ukazuje na sličnost s oblikom *lysь (neki misle da se to zbilo kao tabu među lovcima, a drugi misle da se radi o sličnosti s crvenim, tj. žutim risom, na polj. *žut* je za životinju *rudy*, kao i gljiva *rydz* pa odatle naziv *rys*) (usp. Boryś 2005: 530).

3.3. Divlje životinje koje žive kraj vode ili u vodi

Vidra je životinja iz roda kuna, uzgaja se radi krzna i živi kraj vode. U svim jezicima je vrlo sličnog oblika (razlikuje se samo po tome što u hrvatskome postoji samo jedan izgovor vokala *-i-*) i ženskoga gramatičkog roda. Boryś pokazuje da se prefigirani oblik razvio i neprefigiranoga *ūdrā, kakav je i u staroind. i u avest. jeziku, a etimologija možda dolazi iz grčkoga *hýdor*, što znači *voda* (Boryś 2005: 717).

Ježinac (morski jež) živi u morskoj vodi i u poljskom ima sličan oblik *jeżowiec*, rus. *морской ёж*. Na korijen *jež-* dodaju se različiti sufiksi.

Žaba ima isti naziv u svim trima jezicima, u hrvatskome postoji mogućnost izdvajanja naziva za mužjaka – **žabac**, a za mlade žabe nema posebnoga naziva osim *punoglavac* – za još neformiranu žabu, polj. *kijanka*, rus. *головастик*. U ruskome se *žaba* oblikuje i od drugačijega korijena (*лягушка*), pa se od toga korijena tvori i naziv za mladunče:

лягушонок. Slično se žaba u poljskom jeziku naziva i *ropucha*, što odgovara hrvatskoj imenici muškog spola (*žabac*).

Rakovi žive u slatkoj i slanoj vodi i u svim trima jezicima jednaki su kao u hrvatskome. Boryś ne navodi staroslavenski oblik, nego samo praslavenski koji se može rekonstruirati iz praoblika *orkъ koji se pod akutom realizira kao metateza likvida: *ār > rā (Boryś 2005: 509).

3.4. Divlje šumske životinje

Vuk i **vučica** imaju sličan korijen, razlikuju se po središnjem vokalu: hrv. -u-, a polj. i ruski čuvaju vokalno -l- uz koje se u poljskom dodaje -i-, a u ruskome -o- (ti vokali dolaze kao realizacija stsl. tvrdoga poluglasa -b- koji dolazi poslije vokalnoga l, dok se taj poluglas u poljskom i ruskom realizira prije -l-, tako da se uklanja njegova vokalnost). Mlado vuka ima u hrvatskome deminutivne ili hipokoristične oblike: **vučić**, **vučko**, u poljskome **wilczę**, **wilczek**.

Lisica u hrvatskome ima ženski gramatički rod, dok u ostalim jezicima čuva originalan muški rod (kao u staroslavenskome). Mužjak dobiva u hrvatskome oblik **lisac**, a u poljskom ženka dobiva oblik *lisica* jer je opći oblik muškoga roda (**lis**). Mladunče se u hrvatskome može nazivati **lisičić**, što je ujedno i deminutivni oblik, kao i u ruskom jeziku (лисёнок).

Dabar se malo razlikuje u hrvatskom jeziku, dok ostala tri jezika imaju sličan oblik koji Boryś izvodi iz sličnosti sa staroindijskim oblikom *babhrū-*, što znači *smeđ* (prema njegovoj boji krzna) (Boryś 2005: 36).

Jazavac je u hrvatskom jeziku očuvao slavenski oblik, koji postoji u poljskom dijalektu (**jaźwiec**), no u književnom poljskom i ruskom postoji oblik iz turskoga preko ukrajinskog jezika (**borsuk**; **борсук**), usp. Boryś 2005: 35.

Vjeverica ima zajednički prefigurirani korijen koji Boryś izvodi iz pie. -*uer-uer* (vrtjeti se; Boryś 2005: 698).

U hrvatskome je za **netopira** češći turcizam u prvom dijelu složenice *šiš-miš*, tj. *velik miš*, katkada se naziva i *letimiš*, ali očito je da je slavenski korijen *netopir* koji je u praslavenskome ženskoga gramatičkog roda, dok je u poljskom, ruskom i hrvatskom muškoga gramatičkog roda.

Medvjed u odabranim jezicima predstavlja složenicu od dva slična korijena (značenje je *medo-jed*), jedino u poljskom ima drugačiji početak korijena (*niedźwiedz*). Boryś navodi da je to složenica iz ps. *medu-ěb, po čemu se vidi i značenje. Naziv je nastao vjerojatno kako se ne bi izgovaralo ime strašne zvijeri (tabu), možda među lovcima. U poljskome je prefigurirano *ń-* nastalo zbog mjesta izgovora *m -w > ń - w*, kako misli Boryś (Boryś 2005: 360 – 361).

Zec u navedenim jezicima ima proširenu osnovu u odnosu na hrvatski oblik (**zajac; заяц; *заєць**).

3.5. Divlje afričke životinje

Iako su **lav** i slon afričke životinje, poznate su još iz staroslavenskoga vremena i rekonstruirane u praslavenskome. Staroslavenski meki poluglas realizirao se u hrvatskom kao *-a-*, ali nije nepostojan, dok je u poljskom i ruskom jeziku nepostojano *-e-* (usp. *lew – lwa; лев – льва*). Tako se ukrajinski grad *Львів* u hrvatskome zove *Lavov*, u polj. *Lwów*, u ruskom *Львов*. Ženka lava u hrvatskome se zove **lavica**, a mladunče ima samo muški gramatički rod koji ujedno znači i deminutiv: **lavić**.

Slon se malo razlikuje u poljskom jeziku jer mu osnova završava mekim suglasnikom, u ruskom završava tvrdim suglasnikom koji se u staroslavenskome završava tvrdim poluglasom, a u praslavenskom se rekonstruira mekim ili tvrdim poluglasom. Boryś smatra da je to posuđenica iz nekog istočnjačkog jezika, kao što je npr. u kurdskom *aslan*, ali u značenju *lav*. Praslavenska rekonstrukcija nudi podrijetlo od riječi **sloniti* u značenju *oslanjati se, oprijeti se* (Boryś 2005: 558). Ženka slona u hrvatskome je **slonica**, a mladunče nosi muški gramatički rod koji je ujedno i deminutiv: **slonić**.

3.6. Ribe

Pastrva je najbližnja u poljskom i staroslavenskom obliku, ali tamo ima sufiks *-ag*, a korijen je nastao od pridjeva *pъstrъ*, „šaren“, kao i navedena riba (Boryś 2005: 501). U hrvatskom je naziv ribe dobio sufiks *-va*, a Anić spominje sinonime *bistranga* i *forela* (Anić 2003: 1005), vjerojatno iz latinskog ili talijanskog iskrivljenog prema slavenskom nazivu.

Jesetra je mezozojska riba koja se mrijesti u velikim rijekama, a smatra se morskom ribom, prema Aniću (Anić 2003: 524). Boryś drži da je naziv ribe povezan s oštrim perajama i koštunjavim šiljastim ljuskama na hrbatu (iz pie. **ak- /ok-*, što znači *oštar*, Boryś 2005: 213). U hrv. i polj. jeziku postoji prejotacija, ruski čuva stariji korijen *os-*, a praslavenski je također bez *jote*. Hrvatski se izdvaja i po tome što je oblik ženskoga gram. roda, dok je u ostalim jezicima muškoga gram. roda.

Som je slatkovodna riba jednakoga korijena u ruskom i praslavenskom jeziku, izdvaja se jedino poljski oblik s vokalom *-u-* za koji Boryś kaže da je prvotno bio *-o-*. Naziv je riba dobila možda iz pie. **kam*,

što znači *štap motka, kolac*, prema njezinu dugoljastom obliku (Boryś 2005: 586).

Karas se obično spominje kao sinonim za ribu *šaran*, ali Anić nema takvoga naziva za tu ribu, dok Boryś spominje hrvatski oblik *karas* i **karaš**, poljski je oblik **karaś**, a ruski **карась** i praslavenski ***karas**. Boryś misli da je naziv došao iz iskrivljenog novolatinskog naziva *carassius*, a iz slavenskoga je došlo u njemački kao *Karausche* (Boryś 2005: 222). U Hrvatskoj postoji rijeka Karašica, možda je od toga korijena. Na Wikipediji se navodi kako je *karašica* primarno ženka patke i kokoši ili naziv sezonske zajednice stočara, dakle, ne dovodi se u vezu s ribom. Danas se u hrvatskome *karas* obično smatra sinonimom za *šarana*, ali on je druga vrsta ribe, lat. *Cyprinus carpio*) pa se još zove *karp* ili *krap*. U poljskom i ruskom također imamo naziv *karp* i *капн* za šarana.

Piškor je riba koja živi u pijesku, što pokazuje i njezin ruski naziv **пескарь**. Naziv u hrvatskom i poljskom jeziku dobila je od prasl. oblika ***piskati**, jer se ta riba glasa piskutavo (Boryś 2005: 437), tj. „ciči, kao miš istiskujući zrak kroz plivači mjehur“, kako kaže Anić (Anić 2003: 1034).

Jegulja je uglavnom slatkovodna, a **ugor** morska riba, korijen im je zajednički u praslavenskome, ali prema latinskom obliku to su dvije različite ribe: prva je *Anguilla anguilla*, a druga je samo morska riba, *Conger conger*, hrv. *gruj*. Jegulja se duž jadranske obale držala u čatrnjama jer ona čisti vodu hraneći se bakterijama u nakupljenoj kišnici.

3.7. Najčešći kukci oko kuće

Mrav, mravac u hrvatskome je naziv samo muškoga gramatičkog roda, u poljskome i praslavenskome je ženskoga roda. U hrvatskome može imati i sufiks *-ac*, u poljskome *-ka*, a u ruskome *-eŭ*. Samoglasnici u korijenu javljaju se u hrvatskome (*-a-*, *mrav-*), u poljskome (*-ó-*, *mrów-*), u ruskome (*-y-* i *-a-*, *мырав-*). Rekonstrukcija praslavenskoga oblika izvela je metatezu likvide *-r-* (***morvь**).

Pčela je u odnosu na praslavenski oblik s početnim suglasnikom *b-* u našim trima jezicima dobila *obezvučeni* suglasnik *p-*. Praslavenski poluglas nije se realizirao kao vokal. U poljskome se sljedeći suglasnik *-č-* proširio u suglasničku skupinu *-šč-* (*-szcz-*), a sljedeći vokal *-e-* dao je *-o-* (poljski prijeglas). Kao i kod *osla* u poljskome danas postoji bilabijalno *-l-*.

Osa ima jednake korijene u prva tri jezika, jedino je u ruskom naglasak na posljednjem slogu, a praslavenski je možda imao protetsko *v-* (Boryś 2005: 396) pod utjecajem latinskoga.

Muha također ima jednake oblike korijena u četiri jezika, suglasnik *-h-* vjerojatno je promijenjen iz praslavenskoga *-s-* (***mousa**).

Komarac u hrvatskome ima sufiks *-ac*, dok je u ostalim jezicima bez sufiksa. U sva četiri jezika muškoga je roda. Korijen u pie. *kem / *kom značio je zujanje, a komarac je prvotno imao značenje kukac koji zuji (Boryś 2005: 246).

4. Najčešći pragmemi i pragmafrazemi sa zoonimnim leksemima

4.1. Zoonimni pragmemi

Pod zoonimnim pragmemima smatramo pojedinačne lekseme kojima se muškarcu ili ženi obraća u vokativu s namjerom da ih se uvrijedi. *Sem* tih pragmemata najčešće je *glupost*.

Krava, često i augmentativ **kravetina** rabi se u vokativu kao uvrjeda (*kravo, kravetino jedna; ty głupia krowo*), negativan je pragmem za ženu u svim trima jezicima. Isto vrijedi za **vola** koji se kao pragmem pridaje glupim muškarcima (*vole jedan*). **Bik** nosi obilježje sirove snage te može označavati i jakoga agresivnog muškarca pa se rabi za neku treću osobu izvan komunikacije. U ruskom jeziku nema vokativa pa se rabe riječi u nominativu (**корова, бык**), a vol se smatra dobrom i korisnom životinjom pa nema negativnog pragmemata. **Тёлка** u ruskom jeziku ima pragmatično značenje mlade, glupe i neiskusne djevojke, slično kao **junica** u hrvatskome.

Konj i **kobila** negativni su pragmemi obraćanja kojima se u vokativu vrijeđa muškarca u hrvatskom i poljskom jeziku (*konju jedan; koniu jeden*) ili ženu, češće u hrvatskome (*kobilo, kobiletino jedna*). U ruskom nema negativnoga pragmemata *konj*, ali ga ima za krupnu nespretnu ženu (**кобыла**).

Ždrijebe, ždrijebac, ždrjepčić označuju živahnog i neiskusnog dječaka ili momčića koji je veseo i zaigran, ali može imati i pejorativno značenje brzopletosti i nepromišljenosti (Anić 2003: 1860). Obično se rabi u nominativu za treću mušku osobu koja je mlada i zaigrana (*baš je ždrjepčić*). *Ždrijebac* ima još i konotaciju seksualno moćnog mladića ili zavodnika. U poljskom jeziku nema takvoga obilježja, a u ruskom seksualno obilježje nosi pragmem **жеребец**.

Dijalektalni oblik (**osao, osel**) u hrvatskom jeziku zamijenio je turcizam *magarac*. U poljskome se oblik ženskoga spola, **oślica**, rabi za glupu ili zaboravnu žensku osobu, može to reći i osoba sama za sebe (*ale ze mnie oślica, zapomniałam wyłączyć gaz*) u značenju: baš sam glupa i zaboravna. U hrvatskom jeziku rabi se samo turcizam *magarac, magarica, magare* za simpatične odrasle ili mlade osobe koje rade nepodopštine ili su prefrigane, lukave, obijesne. U muškom se rodu može rabiti i kao ljutnja na drugu osobu ili treću osobu izvan komunikacije (*magarac jedan*). Značenje

precizira glagol *namagarčiti* koga, tj. prevariti koga. Kad se ljutimo na djevojčicu koja je napravila nešto neprihvatljivo, kažemo: *magarice jedna, dobit ćeš batina*, a može se izraziti i srednjim rodом (*magare jedno, što si to napravio/la?!).* U ruskom jeziku **осёл** ni **ослиха** nemaju pozitivnih konotacija, nego samo obilježje tvrdoglavosti i gluposti, kao i u hrvatskom.

Ovca je pragmem obraćanja koji se rabi prema glupoj i naivnoj osobi, često i u nominativu prema trećoj osobi, a moguće je i u množini (**ovce**) za cijelu skupinu ili narod (*ovco jedna; narod su obične ovce*). U ruskom jeziku tu pragmatičnu ulogu nosi **баран** (npr. стадо баранов). *Баран* je glup i pomalo tvrdoglav. **Овца** nosi spolno obilježje glupe ženske osobe.

Janje (janješce) je pragmem obraćanja kojim se osobi pridaje umilno značenje. Tako se obično obraća u vokativu svojem djetetu (*janje moje*). U poljskom i ruskom jeziku češći je korijen **baran, baranek; барашек**, ali kao takav pragmem može se rabiti **owieczka**, rus. **овечка** te **ягнёнок**.

Koza je vokativni pragmem obraćanja osobi koju hrvatski i poljski govornik smatra glupom, nesmotrenom, nespretnom (*kozy jedna; ty głupia kozo ty*). Zanimljivo je da se u poljskom jeziku rabi **koza (kózka)** u značenju čije djevojke (*moja koza*), što je pozitivna osobina mlade okretno i spretne ženske osobe. U ruskom jeziku **коза** je pragmem za mladu hirovitu i razmaženu djevojku.

Svinja kao pragmem obraćanja drugoj osobi ili loša osobina treće osobe sa značenjem nemoralnosti, nekoga tko je komu učinio svinjariju (*svinjo jedna; ty świnio ty; baś je svinja; ale z niego świnia*). Kad se obraćamo djetetu koje se uprljalo, reći ćemo mu na hrvatskome: **prase jedno!**, polj. **prosiaczku ty!**, a u ruskome **поросёнок же ты!**

Kuja u vokativu obraćanje je ženskoj osobi koju želimo uvrijediti, a nosi značenje nemoralnosti, zloće, bezobraznosti, bezobzirnosti. Zanimljivo je da pas gotovo uvijek u usporedbama ima značenje pojačivača (*gladan kao pas, umoran kao pas*), katkada i negativnoga pojačivača (*zločest kao pas*). Kuja u pravilu nosi negativno pragmemsko značenje i može se rabiti i za treće osobe. Često žena kaže za ženu da je **kuja**, rus. **сука**, npr. ako joj preotme dečka, muža, ili učini što drugo nemoralno.

Štene se u hrv. obično kaže za obijesno i razigrano dijete, ali može imati i negativno, pogrdno značenje (npr. *njezina štenad* – o njezinoj djeci), obično se rabi za neodgojenu djecu, umjesto *kopilad* (djeca rođena izvan braka). U ruskom se za zločesto, neposlušno ili agresivno dijete može reći **щенок**, kao i u poljskom **szczeniaku ty!**

Mačka u prenesenom pragmatičnom značenju znači „zgodna djevojka“ (za treću osobu), a u vokativu se može obraćati djevojci i ženi kad su u bliskim odnosima. Pragmem ima pozitivno značenje u oba slučaja. Sličnu funkciju ima i pragmem **riba** u značenju „zgodna djevojka“ ili općenito „djevojka“. U ruskom nema zoonima u ovom značenju.

Mačak se pridodaje muškoj osobi i može imati pozitivnu ili negativnu konotaciju ako mu se doda pridjev: **stari mačak** – lukav i iskusen čovjek ili zavodnik (neg. osobina) ili **modni mačak** – modni kreator, osoba koja se razumije u modu (poz. osobina). U ruskom se za starijeg muškarca ženskara kaže **старый котяра**, što bi se na hrv. moglo prevesti *stari jarac*. Na poljskome se za zgodnu ženu kaže **kotka, kociak**. **Mače, mačić, mačence** je pragmem tepanja djetetu ili obraćanje voljenoj osobi od milja, često uz posvojnu zamjenicu (*mače moje*). U uspoređivanim slavenskim jezicima isto se događa s korijenom kot- (polj. *kot, kotka, kociak* – zgodna žena).

Crv je pragmem koji se pridaje trećoj osobi izvan komunikacije i označuje ništavnoga čovjeka, pozemljara, moralno upitnu osobu (v. Pintarić 2014). U ruskom nema zoopragmema, u tom značenju rabi se **zad**, kao u hrv. **gad** = **gmaz**.

U poljskome postoji pragmem obraćanja djetetu ili dragoj osobi u vokativu: **zabko, zabczko**. Hrvatski deminutiv **žabica** katkada se može primijeniti i u obraćanju malomu djetetu.

Deminutivom **mišiću** obraćamo se djetetu ili voljenoj osobi u hrvatskom i u ruskome jeziku: (**мышонок**). U poljskome ovu funkciju preuzima također deminutiv **myszka**, ali je češći pragmem obraćanja **mysiu** (od *mys* – medo) (v. Pintarić 2002).

Za zlu i podmuklu osobu (najčešće žensku) kaže se da je **zmija** (rjeđe i **guja**), polj. **zmija**. Rijetko se rabi za obraćanje u vokativu, ali je moguće. **Guja** je češća u frazemima.

U poljskome **wydra** negativna je ocjena za lukavu ženu koja se voli svađati. Nema takvoga značenja u hrvatskom ni u ruskom jeziku.

Jegulja je zmijolika (slatkovodna) riba za koju Anić navodi jednu pozitivnu osobinu (vitkost i gibljivost) te jednu negativnu osobinu čovjeka koji je „za sve prilike, sumnjiva karaktera, onaj koji se kroz sve provučé“ (Anić 2003: 521 – 522).

Za krupnu i nespretnu osobu izvan komunikacije u hrv. i rus. se rabi zoonimni pragmem **medvjed; медведь**. Deminutivni oblik koristi se u hrvatskom kao pragmem obraćanja djeci ili voljenoj osobi: **medo** ili u nominativu kad se od milja naziva treću osobu izvan komunikacije.

Za okrutna i bešćutna čovjeka kaže se u hrvatskom jeziku da je **zvijer** (grabežljiva životinja), a isti korijen s promjenom u značenju imaju poljski i ruski jezik (zvijer = životinja) u prenesenom negativnom značenju karaktera (okrutnost, bezdušnost, grubost).

Za osobu koja je hrabra, srčana kaže se da je **lav**, dok **lavica** predstavlja ženu koja se bori za potomstvo ili za svoja prava.

Slon može biti pragmem obraćanja i uvrjede drugoj osobi u komunikaciji ili za treću osobu izvan komunikacije (*slone jedan*).

Plodnost i spolnost se realizira zoonimom **zečica** (Anić daje značenja: 1. žena koja rađa mnogo djece: 2. djevojka za zabavu odjenuta kao zečica, npr. u časopisu *Playboy*).

Za plašljivog stvora kaže se u poljskome da je **tchórz**, dok je **tvor** u hrvatskom povezan sa smradom, a u ruskome nema pragmea ni pragmafrazema sa sastavnicom te životinje.

Hrčak (polj. **chomik**, rus. **хомяк**) je pragmem koji označuje osobu koja sve stvari donosi kući i stvara zalihe, gomila potrebne i nepotrebne stvari. U poljskome postoji glagol *chomikować*, a u hrvatskome postoji pragmafrazem *spremati <za zimu> kao hrčak*. Boryś navodi da to može biti i posuđenica iz starovisokonjemačkoga (*hamustro*) u praslavenski oblik **choměstorь*. Ima naznaka da se taj naziv može povezati i sa značenjem: dvije torbe (**chomě*) i puniti zrnjem obje torbe (**sterti*) (Boryś 2005: 65 – 66).

4.2. Zoonimni pragmafrazemi

Zoonimni pragmafrazemi su pragmemi sa zoonimnom sastavnicom za vrijeđanje osobe ili nanošenja zla (npr. pljuske, udaraca i sl.). To su frazemi u rječnicima označeni kao pejorativni i uglavnom su negativno obojeni. Posebno ćemo naglasiti pozitivne pragmafrazeme koji su u manjini, a postoje i oni koji mogu biti pozitivni ili negativni, ovisno o kontekstu ili pak oni koje možemo označiti kao neutralne (usp. *biti ovan predvodnik* – može se shvatiti kao pozitivno značenje dobrog vođe, ali i kao negativnu osobinu čovjeka koji silom želi postati vođa i biti na vrhu društva).

4.2.1. Negativni pragmafrazemi

U hrvatskom jeziku pragmafrazemom *glup (glupa) kao konj* – „jako glup“ (Hrvatski frazeološki rječnik 2014: 233) – poredbenim dodatkom pojačava se uvrjeda muškarca. Ova usporedba moguća je i za ženu (*glupa je kao konj*). U ruskom konj nosi pozitivnu konotaciju. Hrvatski pragmafrazem *biti jaka kobila* – „biti onaj koji se opterećuje“ (Anić 2003: 584) rjeđi je i označuje izdržljivost u teškim uvjetima, što se vidi iz

Anićeva primjera „narod je jaka kobila“. Svrstali smo ga u negativne pragmafrazeme jer se radi o iskorištavanju osobe ili skupine ljudi u teškim uvjetima, a *kobila* je u ovom pragmafrazemu simbol za snagu i izdržljivost, što je pozitivno obilježje. Pragmafrazem *izmlatiti koga kao vola u kupusu* – jako istući *koga* – u ruskom ima oblik *отодрать как судорову козу* sa zoonimom **коза**, a u poljskom glasi *zbić na kwaśne jabłko*, tj. rabi se fitonim (usp. Pintarić, Tibenská 2015.). Hrvatski pragmafrazem *jak kao bik* označuje snažnu i zdravu osobu, ali često i agresivnu zbog nekontrolirane snage. Ovisno o kontekstu može biti i pozitivan pragmafrazem kao npr. u ruskom jeziku (*сильный как бык*). Anić pragmafrazemom *trčati (istrčavati se) kao ždrijebe pred rudo* označuje brzopletost, nepromišljenost i glupost (Anić 2003: 1860).

Hrvatski biblizam *izgubljena (zalutala, zabludjela) ovca (ovčica)* (Hrvatski frazeološki rječnik 2014: 403) označava „osobu koja se svojim ponašanjem razlikuje od ostalih, iznimka obično u lošem smislu“, osobu koja je krenula krivim životnim putem, osoba koja se pridržava pogrešnih stavova, osoba koja se izdvojila iz svoje sredine te je stoga neprihvaćena u društvu, glupa, neprilagođena i slično. Zbog deminutivnog oblika (**ovčica**) ovom se pragmafrazemu može pridodati i *sem* naivnosti, nemoćnosti, psihičke labilnosti mlade osobe, videne od trećih osoba; sličnog je značenja i polj. *zbląkana owieczka* i u rus. *зблудшая овца*. Hrv. pragmafrazem *biti crna ovca (u obitelji, u društvu)* znači: izdvajati se svojim uglavnom negativnim osobinama iz okoline (raditi moralno ili društveno neprihvaćene stvari) u ruskom jeziku dobiva ekvivalent *паршивая овца*. Polj. *czarna (parszywa) owca* rabi se za čovjeka koji je kompromitiran u svojoj okolini. U novije se vrijeme cijeni isticanje iz skupine pa ovaj frazem dobiva i pozitivno značenje svjesne osobe koja se ne obazire na tradiciju, ali takvo značenje ima *bijela vrana*, kao i u ruskom jeziku *белая ворона* (v. Pintarić, Tibenská 2014).

U svim trima jezicima **koza** ima negativno značenje glupe ženske osobe (*glupa koza; глупая коза*). Poljska poslovice *gdyby kózka nie skakała, to by nogi nie złamała* – poslovice je za opis nezgode koja se mogla izbjeći, a u prenesenom smislu označuje nepromišljeno djelovanje.

U svim trima jezicima postoje jednaki pragmafrazemi sa sastavnicom **pas**: hrv. *gladan kao pas* – jako gladan; polj. *głodny jak pies*; rus. *голодный как собака* (sastavnica ima drugačiji korijen, a ne пёс); *umoran kao pas* – jako umoran, premoren; polj. *zmęczony jak pies*; rus. *усталый как собака*); hrv. *ljut kao pas* – jako ljutit; polj. *zły jak pies*; rus. *сердитый как собака*. Ovi pragmafrazemi označuju povećanje ili stupanj obilježja. Poljski jezik poznaje pragmafrazem nijekanja: **pies go drapał**

(nije važno, neka ide dovraga!), *pies ci mordę liza!* (baš me briga za tebe! idi kvragu!). U ruskom jeziku obilježena imenica **пѣс** u frazemu pokazuje ljutnju govornika zbog njegova neznanja: *пѣс его знает!* (vrag bi ga znao! vrag će ga znati!).

Hrvatski pragmafrazem *hraniti (nositi, imati) guju u njedrima* – biti dobar onomu koji će zlom uzvratiti (Hrvatski frazeološki rječnik 2014: 704) u ruskome glasi *прузреть змею на зруду*. Hrv. *ljuta guja* – o zloj, ljutoj osobi, ne postoji u poljskom ni u ruskom jeziku. U hrvatskom ni u ruskom jeziku nije poznat polj. pragmafrazem *mieć węża w kieszeni* u značenju: *biti škrt*. Hrvatski pragmafrazem *kriti (skrivati) kao zmija noge* – jako skrivati neku lošu osobinu ili tajnu (Hrvatski frazeološki rječnik 2014: 704 – 705) – ne postoji u poljskom ni u ruskom jeziku.

Poljski pragmafrazem *ni pies ni wydra* nije poznat u hrv. ni u rus. jeziku, a poljski sinoniman oblik *ani ryba ani mięso* poznat je i u ruskom jeziku: *ни рыба ни мясо*. U poljskome se u tom značenju može čuti i: *ani tak, ani siak, ani ryba ani rak*.

Negativni pragmafrazemi *igrati se mačke i miša*, polj. *bawić się (igrać) jak kot z myszą*, rus. *играть в кошки-мышки* imaju isto značenje: iživljavati se nad slabijim.

Slika **medvjeda** u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku povezuje se s nespretnošću, snagom i veličinom pa se kaže: *trapav (nespretn) kao medvjed (medo)*, polj. *niezgrabny jak niedźwiedz*, rus. *неуклюжий как медведь*. Sva tri jezika poznaju i pragmafrazem *medvjeda usluga*, polj. *niedźwiedzia przysługa* i rus. *медвежья услуга* – šteta, nesmotren potez na čiju štetu (Hrvatski frazeološki rječnik 2014: 640).

Zvijer u pragmafrazemima dodaje značenje jačine, stupnja, količine: hrv. *napiti se kao zvijer (životinja, smuk, svinja, deva)*, rus. *напиться как свинья*, u poljskome nema zoonima. U hrvatskom jeziku za treću osobu koja je visoko pozicionirana u društvu kaže se da je *krupna ili velika zvjerka*, u poljskome je to *gruba ryba*, a u ruskome *важная птица* (koja iz visine i prezrivo gleda na ostali svijet). Hrvatski pragmafrazem *sitna zvjerčica* naziva osobu koja ne donosi važne odluke, a pragmafrazem *sitna riba* predstavlja beznačajne, nevažne osobe. U poljskome postoji *krupna riba (gruba ryba)*, ali sitne nema.

Ris je sastavnica hrvatskoga pragmafrazema *ljut kao ris*.

Slon u negativnom značenju označuje nespretnost i neinteligentnost u svim trima jezicima. Hrv. *biti (ponašati se) kao slon u staklani* (u trgovini porculana) (Hrvatski frazeološki rječnik 2014: 540); polj. *jak słoń w składzie porcelany*, rus. *как слон в посудной лавке*. Hrv. pragmafrazem *praviti (raditi) od buhe (muhe) slona* – od sitnice praviti veliki problem, u

istom se značenju nalazi u poljskom jeziku: *robić z muchy słonia*, i u ruskom: *делать из мухи слона*.

Hrabrost i borbenost krasi pragmafrazeme sa zoonimom **lava** i **lavice** u sva tri jezika: hrv. *boriti se kao lav (lavica)*, polj. *walczyć jak lew*, a ruski ima dva značenja: *tući se* i *boriti se*: *драться как лев*.

Glad se izražava pragmafrazemima pomoću sastavnice **vuk** (hrv. *gladan kao vuk*, polj. *głodny jak wilk*, rus. *голодный как волк*).

Plašljivost se realizira u poredbenim pragmafrazemima: hrv. *plašljiv kao zec* i rus. *пугливый как заяц*, *siedzieć (zachowywać się) jak trusia* (= kunić).

4.2.2. Pozitivni pragmafrazemi

Ovi pragmafrazemi imaju pozitivno značenje, a životinjska sastavnica u usporedbi označuje pojačanje cijeloga značenja pragmafrazema. Međutim, sve ovisi o kontekstu pa i se i pozitivno značenje može pretvoriti u neutralno.

Konj, vol i **bik** u hrvatskom i ruskom povezani su s teškim radom: hrv. *raditi (naraditi se) kao konj (vol)*, rus. *работать как конь (бык, вол)*. U poljskom postoji pragmafrazem *pracować (harować) jak koń (wół)*. U sva tri jezika radi se o naglašavanju teškog i prekomjernog fizičkog rada pomoću slike konja ili vola, samo u ruskom spominje se i bik, koji je sastavnica hrvatskoga pragmafrazema *jak kao bik*, što znači: neobično snažan. Drugo hrvatsko značenje nosi poredbeni pragmafrazem *jak (jaka) kao konj* – „vrlo (izuzetno) snažan“ (Hrvatski frazeološki rječnik 2014: 32), što označuje fizički veoma jaku, izdržljivu i zdravu mušku ili žensku osobu. Rječnici (Anić 2003: 78) i (Hrvatski frazeološki rječnik 2014: 32) dodaju i značenje snage, a iz njihova se primjera vidi da je čovjek takvih osobina i agresivan, što pragmafrazemu dodaje negativno značenje). U ruskom jeziku *сильный как бык* ima samo pozitivno značenje velike snage. Poljski pragmafrazem *znać się jak tyse konie* znači: biti dugo prijatelji i dobro se poznavati.

Hrvatski pragmafrazem *biti ovan predvodnik* znači: biti vođa u društvu, što je obično pozitivna osobina, takvu se osobu smatra pametnom i moćnom. Anić ga smatra pejorativnim frazemom i definira ga kao „onaj koga drugi slijede kao stado“ (Anić 2003: 977), no to upravo svjedoči da su drugi glupi, a ovan predvodnik pametan i zna što radi. Može mu se pridodati i značenje ohola čovjeka i tada je negativan. Biblijski pragmafrazem *ići kao janje na klanje* Hrvatski frazeološki rječnik definira značenjem: „ne protiviti se čemu, prihvatiti neugodnost bez pružanja otpora“. U poljskom se u ovom značenju rabi pragmafrazem bez pragme *janje*: *iść jak na ścięcie* – ići nevoljko, ali bez trzanja. A u

ruskome se koristi pragmafrazem *идти как агнец Божий на заклание*. Poslušnost i krotkost u poljskom se izražava drugačijim korijenom (*potulny jak baranek*).

U hrvatskome se za *osla* rabi turcizam *magarac*. U dijalektu postoji pragmafrazem *svaki osel na svoj posel* – kajkavska je to poslovice ili rimovani pragmafrazem kojim se pokazuje nevoljkost ali nužnost odlaska na rad na koji su pojedinci raspodijeljeni. Poslovice ima humorističnu konotaciju, a zbog organiziranog posla svrstali smo je u pozitivne pragmafrazeme sa sastavnicom *osel*, tj. *osao*. Inače je u svim trima jezicima *magarac* životinja s negativnom konotacijom.

Hrvatski pragmafrazem *vjeran kao pas*, polj. *wierny jak pies*, rus. *верный как собака* povećava veličinu, snagu, količinu osobine (vjernosti).

Lukavost, prepredenost, iskusnost vezana uz iskorištavanje situacije u vlastitu korist postoji u pragmafrazemima svih triju jezika: hrv. *lukav kao lisica*, polj. *sprytny (chytry) jak lis*, rus. *хитрый как лиса*. Slično značenje u hrvatskome ima pragmafrazem *stari lisac*, polj. *sprytny lis*. U ruskome jeziku umjesto zoonima *лис* nalazimo zoonim *волк*: *травленный волк*.

Hrvatski *tvor* nosi značenje širenja smrada pa se kaže: *smrdi kao tvor*. U ruskome je to značenje sekundarno i zaudaranje se uspoređuje sa smetlištem. U poljskome je tvor povezan sa strahom i za plašljivca se u poljskome kaže da je *tchórz*.

Hrčak je sastavnica hrvatskog pragmafrazema *skupljati što kao hrčak*, isto značenje nalazimo u poljskom glagolu *chomikować* (stvarati nepotrebne zalihe).

Mravu i pčeli pridaju se obilježja neobično marljive životinje, što se prenosi i u pragmafrazeme svih triju jezika: hrv. *marljiv (vrijedan) kao mrav (pčela, pčelica)*, polj. *pracowity jak mrówka (pszczółka)*, rus. *трудолюбивый как муравей (пчела)*.

Osa je naoko beskoristan kukac i u hrvatskom jeziku dobiva negativnu konotaciju osobe koja riječima vrijeđa ili izaziva sukob druge osobe: *pikati kao osa (osica)*. U poljskom i ruskom jeziku ovo značenje ni oblik nisu poznati.

Hrvatski pragmafrazem shvaćanja *u tom grmu leži zec* (a, o tome se radi!) u poljskom i ruskom jeziku povezan je sa psom: polj. *tu pies pogrzebany*; rus. *вот где собака зарыта*.

5. Zaključak

5.1. U radu nismo navodili pernate domaće životinje jer smo ih obradili u članku o pticama (referat Pintarić i Tibenská: „*Slični korijeni naziva ptica u odabranim slavenskim jezicima*“ na 10. Riječkim filološkim danima 2014., u tisku).

5.2. Za sve domaće životinje važni su spol i dob radi razmnožavanja tih životinja u hranidbenom lancu i korištenja za prehranu čovjeka. No zanimljivo je da i za šumske životinje, pa čak i za afričke, postoje razlike u spolnim nazivima (usp. *jelen – košuta – lane; slon – slonica – slonić*), dok one kojima je spol nevažan čovjeku imaju samo gramatički opći rod (*žirafa, glista, osa, buha* itd.). Spol se tada pokazuje dodatnim leksemom *mužjak* ili *ženka* (npr. *mužjak žirafe*) ili se potreban spol tvori drugačijim korijenom (npr. *pčela – trut; komarac – komarica*).

5.3. Dok je kod jednih životinja razlika u izgledu mužjaka, ženke i mladunca popraćena i različitim nazivima (npr. kod *srndaća* koji je najveći, ženka *srna* je manja, a mladunče *lane* ima bijele točke na krznu), kod drugih je razlika samo u veličini, a svi oblici imaju zajednički korijen, a spol i uzrast obilježeni su različitim sufiksima (npr. slon je veći od *slonice* i *slonića*, ali su iste boje i oblika). Često se razlikuju i nazivi konja prema boji masti (npr. *vranac* je crni konj). Kod ptica se obično mužjaci izdvajaju, ističu po šarenom perju, dok ženke imaju mimikriju, tj. stapaju se s bojom okoline u kojoj sjede na jajima.

5.4. Neke analizirane životinje imaju identične korijene i cijeli oblik riječi (npr. *muha, osa, glista*), druge imaju minimalne razlike, npr. u rodu (*miš*, m. rod; *mysz*, ž. rod), a mnoge imaju različite nazive za mužjaka i ženku (razlika u spolu: *konj – kobila; koń – kobyła*). Nazivi za mladunčad mogu biti istoga korijena (*mačka, mačak, mače; kot, kotka, kocię*), zatim mladunče može imati i muški gramatički rod bez razlikovanja spola (*mačić; kociak*) ili može biti potpuno drugačijega korijena (*pas – štene; pies – szczeniak*).

5.5. Analizirani leksemi uglavnom imaju jedan korijen, rjeđe su složenice od dva korijena (*medvjed; niedźwiedź* ili *letimiš, šišmiš* u hrvatskome).

5.6. Zanimljivo je da etimološki *vjeverica* ima reduplicirani korijen koji znači *brzo kretanje, vrtnju* (usp. ps. *uer-uer), što taj leksem čini jedinstvenim.

5.7. Kad se vrši usporedba sa staroslavenskim ili praslavenskim, ima leksema koji u suvremenim oblicima na početku riječi mogu imati prejotaciju (*jesetra, jež*) ili protetsko *v-* (*vidra; wydra, wąż*).

5.8. U poljskom jeziku razlikuje se otrovnica (*žmija*) od neotrovne zmije (*wąż*). Etimologija potonjega povezuje riječ *zmija* s riječju *jeż* (usp. ps. *ęźb), a ruski oblik *змея* dobio je novo značenje – *zmaj* (slično je i u hrvatskome).

5.9. U poredbenim pragmafrazemima životinjska sastavnica nosi pojačanje obilježja ili osobine.

5.10. Pragmemi s nazivom životinja obično se rabe u vokativu i služe kao uvrjede za osobu u komunikaciji ili su u nominativu kad se želi uvrijediti treća osoba, izvan komunikacije.

5.11. U svim trima jezicima pragmafrazemi sa sastavnicom psa služe kao psovke, ljutiti izričaji ili nijekanje: hrv. *pas mater*; polj. *pies* komu *mordę lizał* (nije me briga za koga), rus. *nęc ego znaem* (vrag će ga znati).

5.12. Nazivi riba u hrvatskom su jeziku sličnoga korijena s navedenim slavenskim jezicima samo za slatkovodne ribe, što pokazuje da su slavenski narodi živjeli uz slatku vodu, a ne uz more. Nazivi morskih riba u hrvatskom su jeziku posuđenice iz talijanskog i latinskog jezika. Riba sjevernih mora imaju posuđenice od tamošnjih naroda, npr. *sleđ* smo primili iz poljskoga, *haringu*, *bakalar* ili *lososa* iz sjevernoeuropskih jezika (švedskog, staronordijskog). Boryś navodi da je *sleđz* (*Clupea harengus*) poznat od 13. stoljeća i slične oblike imaju kašupski, češki, slovački (*sleď*), ruski (*сельдь* i *селѣдка*), ukrajinski dijalekti te se izvodi praslavenski oblik s metatezom likvide (*seldь) (Boryś 2005: 615). Ovaj oblik ribe *sleđ* nismo uzeli u analizu jer je u hrvatskome gotovo nepoznat, a češći je *haringa* ili *bakalar*.

LITERATURA

- Anić 2003:** Anić, Vladimir. *Veliki rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Noviliber, 2003.
- Borowiec 1995:** Borowiec, Helena. *Dąb, osa, wróbel w języku dzieci*. // *Etnolingwistyka*, Lublin, 1995, vol. 7, 53 – 62.
- Boryś 2005:** Boryś, Wiesław. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005.
- Dautović 2002:** Dautović, Matija. *Hrvatsko-ruski rječnik A – O i P – Ž*. Zagreb: Školska knjiga, 2002.
- Gluhak 1993:** Gluhak, Alemko. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec, 1993.
- Hrvatski frazeološki rječnik 2014:** Menac, Antica; Željka Fink Arsovski; Radomir Venturin. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.

Pintarić 2002: Pintarić, Neda. *Pragmemi u komunikaciji*. Zagreb: FF press, 2002.

Pintarić, Tibenská 2014: Pintarić, Neda; Eva Tibenská. *Slični korijeni ornitonima i njihova pragmafrazematska uporaba u odabranim slavenskim jezicima*. Riječki filološki dani X. // Diana Stolac (ur.). Riječki filološki dani 9 : zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanog u Rijeci od 22. do 24. studenoga 2014. Rijeka : Filozofski fakultet. (u tisku).

Pintarić 2014: Pintarić, Neda. *Crv i robak u frazeologiji // Životinje u frazeološkom ruhu*, ur. Ivana Vidović Bolt, animalisticki-frazemi.eu. Zagreb: FF-press, 2014.

Vidović Bolt 2011: Vidović Bolt, Ivana. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2011.